

# Udnævnt af hæren til kunstner

af Jørgen Michaelsen

*Le poète travaille.*

— tekst på et skilt over digteren Saint-Pol-Roux' seng

I

Kære dagbog. I morges blev jeg hentet af soldaterne. Det overraskede mig ikke, eller i hvert fald ikke meget. De behandlede mig med anstændighed og førte mig hen til deres hovedkvarter i den modsatte ende af byen. Her spurgte de øverstbefalende mig om alt muligt. Selv om det fortsatte i adskillige timer, oplevede jeg det ikke på noget tidspunkt som ubehageligt. Tværtimod, vil jeg næsten sige. Det er ikke hver dag, at nogen udviser så stor interesse for en. De spurgte mig, hvad jeg tænkte om det ene og det andet, og jeg svarede dem så godt, jeg kunne. Jeg tror, at mine svar ret hurtigt blev længere og længere, og jeg fornemmede næsten fra starten, at man kunne lide, hvad jeg sagde. Efter nogle timer spurgte en af de øverstbefalende, om jeg ikke havde lyst til noget at spise, og jeg opdagede pludselig, at jeg var blevet meget sulten. En overdådig frokost blev båret ind, og jeg tilbragte dernæst et par timer i muntret lag sammen med både de øverstbefalende og soldaterne. Da vi var færdige, blev bordet hurtigt ryddet, og jeg fortsatte med at svare på spørgsmål. Jeg indrømmer, at jeg nu følte mig lidt omtumlet, for der var blevet serveret en hel del spiritus, men jeg tror ikke, at jeg af den grund gjorde et dårligere indtryk. Efter nogle timer sagde en af de øverstbefalende, at han i løbet af dagen var blevet mere og mere interesseret i mine ideer, men at han havde svært ved at danne sig et samlet overblik. Derfor foreslog han nu, at jeg skulle forsøge at give en grafisk fremstilling, og en af soldaterne fik ordre til at hente en stor tavle. Først var jeg en smule forbeholden. Men det varede ikke længe, før jeg var godt i gang med at tegne diagrammer. Og flere gange måtte jeg oven i købet bede om et nyt stykke kridt. De øverstbefalende stillede ikke længere spørgsmål, men sad blot og lyttede til mig, mens de nikkede eftertænksomt. Selv om jeg ikke ænsede det, var det efterhåbende blevet mørkt. Jeg blev afbrudt ved, at der uden for hovedkvarteret blev slået på en klokke, og en soldat kom ind. Han hviskede noget i øret på en af de øverstbefalende, der nikkede og sendte soldaten ud igen. Jeg genfandt mig selv foran den tætfyldte tavle. Alle de øverstbefalende var gået hen i lokalets modsatte ende, hvor de med dæmpet stemme talte med hinanden. Jeg var ikke klar over, hvad det betød, og det gjorde mig temmelig forvirret. Men det ændrede sig snart, da en af de øverstbefalende kom hen til mig. Han rømmede sig og meddelte, at man på hærens vegne havde besluttet at udnævne mig til kunstner. Selvfølgelig kom det bag på mig, for jeg har aldrig nogensinde selv haft den slags ambitioner. Jeg har altid været en borger, der gør sit bedste, og på den måde er jeg loyal over for staten. Visse vil nok mene, at mine ideer ofte har ligget ud over det sædvanlige; men jeg har aldrig overvejet at tillægge dem kunstnerisk værdi. Den øverstbefalende afventede mit svar, og i hans blik kunne jeg se en blanding af

imødekommande forhåbning og ubønhørlig strengthed. Da overraskelsen havde fortaget sig, følte jeg mig meget bæret og meddelte, at jeg modtog udnævnelsen med den største glæde. Den øverstbefalende lyste straks op i et smil, slog mig på skulderen og trykkede dernæst min hånd, mens de øvrige i lokalet klappede. Det hele sluttede med, at vi udbragte en skål for kunsten. Da jeg kort efter ville gå hjem, fik jeg at vide, at det kunne der sandelig ikke blive tale om. Nu var jeg udnævnt af hæren til kunstner, og det betød, at der tilfaldt mig en række privilegier. Jeg ville blive tildelt fast logi i nærheden af hovedkvarteret, og hver dag ville jeg få serveret tre måltider. Der ville blive stillet et atelier til min rådighed, og hæren ville løbende sørge for, at jeg havde de materialer, jeg skulle bruge. Som kunstner ville jeg ikke skulle bære uniform, ligesom jeg heller ikke ville blive underlagt hærens disciplin i øvrigt, selvfølgelig bortset fra den mest grundlæggende del af reglementet. Jeg må tilstå, at jeg ikke kunne finde disse præmisser andet end yderst rimelige. Snart var jeg indlogeret og havde glemt alt om at komme hjem. Nu sidder jeg her i mine nye omgivelser, der hverken er overdådige eller spartanske, men helt igennem passende. En soldat har netop ryddet af bordet, efter at jeg har fået serveret et velsmagende aftensmåltid med en halv flaske rødvin. Der er hverken adgang til internet eller fjernsyn, men det er også ligegyldigt. I morgen skal jeg i gang med at nedfælde nogle grundlæggende overvejelser om kunsten. Det har jeg lovet de øverstbefalende. Jeg glæder mig virkelig til det, for det er et helt nyt land, der her åbner sig for mig. Men nu skal jeg have mig en god nats søvn.

## II

Kære dagbog. Jeg kan ikke huske, hvornår jeg sidst har sovet så godt. Jeg blev vækket ved en dæmpet banken på min dør: Det var en soldat, der bragte mig min morgenmad. Jeg spiste i sengen, hvorpå jeg vaskede mig. Kl. 10 mødte jeg op i hovedkvarteret hos de øverstbefalende, som vi aftalte i går. De var alle i fuld gang med dagens administrative arbejde, da jeg trådte ind, men de lagde straks, hvad de havde i hænderne, og kom hen til mig. De spurgte, om jeg havde sovet godt, og om faciliteterne bekom mig vel, hvortil jeg kun kunne svare bekræftende. Så bad de mig om at sidde ned, og vi tog alle plads omkring et stort bord. I nogle få sekunder var alle tavse, men så rømmede en af de øverstbefalende sig og sagde: "Igen vil vi gerne sige dig hjertelig velkommen til hæren og tak, fordi du vil samarbejde med os. Jeg kan roligt hævde, at vi ikke hver dag udråber en borger til kunstner." Den sidste sætning fremkaldte latter hos de andre øverstbefalende, og jeg kunne ikke lade være med også at le. "Ja, man kan jo spørge sig selv om, hvad det i grunde vil sige at være kunstner," fortsatte den øverstbefalende. "For blot nogle få år siden var der tusindvis af kunstnere. De var nærmest overalt. Men nu er de så godt som forsvundet. Hvordan kan det være sket? I hæren er vi ikke tilhængere af mystik, så vi er naturligvis på det rene med, at dette har sine særlige årsager, og dem er vi i øvrigt ikke interesseret i. Hvad vi derimod godt kunne tænke os, er at finde ud af, hvad kunsten i sig selv var — eller er — for en størrelse. Egentlig gik vores plan ganske enkelt ud på at ansætte en af de få kunstnere, der er tilbage. Vi ved, at de findes. Efterretningstjenesten blev sat på sagen. Men selv vores mest ihærdige anstrengelser førte ikke til noget resultat. De individer, vi havde i søgelyset viste sig snart at være borgere som alle andre, og vi måtte give dem en uforbeholden undskyldning for vores anmassende adfærd og pålægge dem tavshedspligt. I et stykke tid vidste vi ikke, hvordan vi skulle gribe

det hele an. Vi havde en voksende fornemmelse af, at der var noget forkert ved selve vores tilgang til sagen. Derfor besluttede vi at nedsætte et Detaljeringsudvalg, der skulle gennemtænke alle enkelthederne, så helheden kunne fremstå på et nyt grundlag. Detaljeringsudvalget arbejdede døgnet rundt gennem længere tid, indtil det for nylig kunne fremlægge en rapport, der ændrede perspektivet for os. Årsagen til Efterretningstjenestens fejlslagne forsøg på at opspore og ansætte en kunstner måtte findes i vore egne uklare kriterier. Det nytter ikke noget at tage en given definition og så bare presse den ned over en eller anden. Og det gælder i øvrigt, uanset om vedkommende faktisk er kunstner eller ej. Rapporten konkluderede, at såfremt hæren ønsker en tilfredsstillende afklaring af spørgsmålet om, hvad en kunstner er, vil det mest hensigtsmæssige være en organisk fremgangsmåde. Det vil sige, at vi i tæt samarbejde med en borger, som er udvalgt på baggrund af passende kvalifikationer, gradvis må søge at frembringe en kunstnerisk selvforståelse hos det pågældende individ, der i udgangspunktet ikke betragter sig selv som kunstner. Og endelig understregede rapporten nødvendigheden af, at begge parter – både hæren og den udvalgte borger – fortsat må have en fuldkommen åben indstilling til processen. Hvis vi vil opnå et tilfredsstillende resultat, afhænger det hele af, at ingen forventer noget særligt. Ja, det er altså grunden til, at du sidder her. VI har udnævnt dig til kunstner på grundlag af Efterretningstjenestens oplysninger om din idérigdom. Ifølge Detaljeringsudvalgets rapport er det en yderst rimelig antagelse, at hæren i et tæt, men åbent samarbejde med netop et individ som dig vil kunne forvente at få afklaret, hvad en kunstner er – og på denne måde måske også, hvorfor kunstnerne i dag er næsten helt forsvundet.” Det virkede på mig, som om den øverstbefalende var blevet mere og mere formel, mens han talte. Jeg kunne se, at han svedte. Det gjorde mig en smule forvirret, at hans talestrøm ikke mundede ud i et spørgsmål. Men ærlig talt var jeg først og fremmest smigret over, at hæren kunne have så store planer med mig. Så tog en anden af de øverstbefalende ordet. “Som sagt, nu drejer det sig om at udvikle en tæt-åben samarbejdsform,” sagde han, og fortsatte: “Jeg vil foreslå, at du nu går tilbage til dit kvarter og prøver at få nogle indfald til de grundlæggende overvejelser om kunsten, som vi talte om i går. Du kan vælge at skrive dem ned, enten som fuldt udformede sætninger eller blot som stikord, alt efter hvad der passer dig bedst. Men du kan også gå hen på atelieret og producere et eller andet objekt, der kan sætte indfaldene i gang. Det betyder ikke så meget for os, om du har en tekst eller et objekt med, når vi mødes næste gang.” Jeg svarede, at det lød meget fint, men at jeg endnu følte mig lidt usikker ved tanken om, hvordan mine ideer kunne blive til kunst. Den første øverstbefalende sendte mig et venligt, men bestemt smil og sagde, at det var meget forståeligt, men at det fra nu af måtte være et spørgsmål om åbenhed. Så blev mødet hævet, og jeg gik tilbage. Vi har aftalt at mødes igen i morgen ved samme tid. Jeg må gøre, hvad jeg kan for at få nogle indfald. Jeg har allerede prøvet atelieret. Der lå nogle stykker karton, som jeg kombinerede på forskellige måder, men det virkede ikke rigtig. Nu sidder jeg her og skriver dagbog, selv om jeg godt ved, at jeg skylder hæren nogle grundlæggende overvejelser om kunsten og kunstneren. Om lidt er der aftensmad. Jeg tror, jeg vil gå tidligt i seng. Der vil nok vise sig et indfald, når jeg skal tale med de øverstbefalende i morgen.

Kære dagbog. I nat sov jeg længe, dybt og uden drømme (så vidt jeg husker). Efter at have fået serveret morgenmad mødtes jeg igen med de øverstbefalende i hovedkvarteret. Fra starten kunne jeg mærke, at de var meget ivrige efter at finde ud af, hvad jeg var nået frem til. Jeg oplevede en ejendommelig ro, selv om jeg ikke anede, hvad jeg skulle sige. Det skyldtes nok mest min vished om, at der ikke ville ske noget særligt, hvis jeg blot sagde det, som det var. De øverstbefalende havde jo slået fast, at ingen af parterne måtte forvente noget særligt, og det måtte være et spørgsmål om åbenhed, hvis samarbejdet skulle lykkes. Men jeg havde ikke lyst til blot at sige, at jeg desværre ikke havde haft nogen indfald, og at jeg hverken havde nogen tekst eller noget objekt at vise frem. I stedet besluttede jeg mig for simpelthen at udtale et eller andet, og så se, hvor det måtte føre hen. "Politik er på alle måder en kunstnerisk blindgyde," sagde jeg og kiggede hen på de øverstbefalende, der straks spidsede ører. "Det er et interessant synspunkt," svarede en af dem og noterede på sin blok. "Kunne du ikke prøve at uddybe det lidt mere?" "Jeg kan da prøve," sagde jeg. "Først og fremmest har selve den kunstneriske form en tendens til at forurene det politiske indhold. Guderne skal vide, at politik i sig selv er en beskidt affære. Men når man blander kunst ind i det, bliver selve forureningen meget svær at gennemskue for de fleste. Og særlig for dem, der ikke er vant til at beskæftige sig med kunst, kunne jeg tænke mig. Det kan utvivlsomt gå så galt, at det politiske bliver taget som gidsel af kunstens æstetiske logik. På den måde reduceres det politiske til ren form, og det vil man næppe acceptere, hvis man er en politisk engageret borger med alvorlige intentioner. Den politiske kunst ender altså med at frastøde dem, som den oprindeligt ønskede at tilnærme sig, og det kan betyde, at den politisk engagerede borger udvikler et ambivalent forhold til kunsten, eller i værste fald en indstilling direkte præget af et ønske om hævn. Men selv om det på den måde umiddelbart ser ud, som om kunsten kan have en vis magt i forhold til det politiske, er kunsten alligevel svag. Utallige historiske fortilfælde viser, hvordan kunsten må underordne sig politiske dekretter. Det forudsætter selvsagt, at den politiske magt er så omfattende og kontrollerende, at det ikke er muligt at modsige den. Men her må man tilføje, at kunsten selvfølgelig kan modsige magten på mange forskellige måder. Jeg tænker mig, at en ganske væsentlig del af kunstens opgave netop ligger i at finde ud af, hvordan dette bedst lader sig gøre på det givne tidspunkt, under de givne forhold." Mens jeg talte, havde de øverstbefalende lyttet koncentreret. De fleste af dem havde hurtigt fulgt den førstes eksempel og noterede ivrigt. Nu ønskede flere af dem at stille mig spørgsmål, og en kvindelig øverstbefalende sagde: "Jeg er ikke vant til at diskutere kunstneriske spørgsmål, og hæren overlader jo sædvanligvis det politiske til politikerne. Men jeg synes virkelig, at dine overvejelser åbner nogle interessante perspektiver. Jeg har et par spørgsmål, som måske vil blive taget ilde op. Det kan også godt være, at jeg ikke stiller dem på den rigtige måde. Men nu stiller jeg dem alligevel." "Det skal du være meget velkommen til," svarede jeg venligt, hvorpå hun fortsatte. "Jo, det forekommer mig, at vi i hæren befinder os i en paradoksal tilstand, i øvrigt både når det drejer sig om kunst, og når det drejer sig om politik. Da Detaljeringsudvalget fremlagde den idé, at vi bedst kunne få svar på vores spørgsmål om kunsten ved selv at frembringe en kunstnerisk selvforståelse hos en borger med passende forudsætninger, var jeg i begyndelsen ret begejstret. Men i løbet af kort tid begyndte jeg at føle tvivl. Ville det overhovedet kunne lade sig gøre at producere en kunstner på denne måde? Hvad er passende forudsætninger? Hvordan skulle man kunne være sikker på, at der nu virkelig var tale om en kunstner og ikke blot en almindelig borger med noget,

der kunne ligne en kunstnerisk adfærd? Det er klart nok, at alene de involverede privilegier ville kunne stimulere til snyd. Jeg ønsker ikke på nogen måde at drage din hæderlighed i tvivl. Tværtimod siger jeg netop, at dine overvejelser er fine og interessante. Jeg er bare ikke helt i stand til at se, hvordan processen som helhed skulle kunne give et organisk svar på spørgsmålet om, hvad en kunstner er. Det ville i hvert fald ikke være indlysende. Der ville blive behov for visse kriterier. Og hvem skulle opstille dem? Det skulle Detaljeringsudvalget måske? På den måde begynder det hele at ligne en cirkelslutning. Jeg mener, det er på høje tid, at vi i hæren begynder at bryde med det uheldige billede, som man gennem mange år har haft af os. Vi kan selv drage de nødvendige konklusioner, hvis det skal være. Men hvis det skal kunne lykkes, må vi først tænke os godt om.” Hendes tale, der ikke mundede ud i noget spørgsmål til mig, havde skabt mumlen blandt de andre øverstbefalende. Der blev hvisket, nikket og noteret. Selv blev jeg siddende på min plads. Jeg følte mig sulten og så på uret. Klokken havde allerede passeret tolv. En af de øverstbefalende kom hen til mig og sagde, at jeg skulle gå tilbage til mit kvarter, spise frokost, arbejde på atelieret eller bare slappe af. Den reaktion, som min fremlæggelse havde skabt, kaldte naturligvis på en mere grundlæggende diskussion blandt de øverstbefalende. Man ville sende bud efter mig, så snart det igen blev nødvendigt. Altså gik jeg tilbage, og kort tid efter kom en soldat med min frokost. Jeg spiste langsomt, mens jeg tænkte over, hvad der var sket. Til sidst nåede jeg frem til, at der sikkert ikke var sket det store. Jeg tog et bad, hvorpå jeg lagde mig på sengen. Jeg overvejede, om det måske kunne have været rart med et fjernsyn, men konkluderede, at det sikkert ville have irriteret mig så meget, at jeg ville være blevet revet ud af den behagelige døsighed, jeg befandt mig i. Oprigtig talt håbede jeg ikke, at de øverstbefalende ville sende bud efter mig mere i dag, hvilket de heldigvis heller ikke gjorde. Så blev aftensmaden serveret. Den halve flaske rødvin gjorde mig endnu mere døsig. Og så snart soldaten havde ryddet af, gik jeg i seng og faldt straks i søvn.

#### IV

Kære dagbog. Denne dag skilte sig lidt ud fra det mønster, der efterhånden begynder at tegne sig. Tidligt i morges, før morgenmad, blev jeg vækket ved, at det bankede på min dør. En soldat bad mig om at komme til hovedkvarteret så hurtigt som muligt. Jeg vaskede ansigtet i koldt vand, tog tøj på og fulgte med. Alle de øverstbefalende sad stadig i lokalet, som jeg forlod dem i går — bortset fra, at flere af dem i mellemtiden havde placeret sig andre steder, formentlig efter diskussionens udvikling. Der herskede en afdæmpet atmosfære. Kun nogle få talte mumlende sammen. Man ville have tænkt, at det var stilhed efter stormen, hvis ikke man kendte til de øverstbefalendes rolige og afmålte gemyt. Men det var tydeligt, at der havde fundet en væsentlig samtale sted i de forgangne timer. En af dem gjorde venligt tegn til, at jeg skulle sætte mig ned, hvilket jeg gjorde. Så rejste han sig op og kiggede hen på de mumlende, der straks tav, hvorpå han rømmede sig og sagde: “Dette har været en af de mest interessante og udfordrende nætter i hele min karriere som øverstbefalende. Selv om det genstandsfelt, vi har beskæftiget os med, og hele den opgave, som vi har sat os for at løse, i sig selv er af en velafgrænset beskaffenhed, må jeg sige, at jeg oplever, hvordan det ene element får betydning i forhold til det andet, og at den overordnede helhed og de enkelte dele uophørlig forudsætter hinanden. Det er den slags indsigter, som vi i hæren længe har forholdt os intuitivt til, men som vi

måske herefter vil kunne have håb om at kunne gøre til genstand for mere indgående beskrivelse og dermed bedre forståelse.” Adskillige tilkendegav deres opbakning med korte ytringer, hvorpå den øverstbefalende fortsatte: “Gårsdagens udveksling har været yderst værdifuld for vores diskussion. Alene engagementet i de forgangne timer fortæller os, at vi nu bevæger os i en helt ny og afgørende retning.” Efterhånden kunne jeg ikke lade være med at tænke, at jeg muligvis var ved at blive hængt af. Ville hæren ikke længere have brug for mig? Hvad havde den i det hele taget brugt mig til indtil nu? Situationen begyndte at forekomme mig uklar, og den øverstbefalende var åbenbart opmærksom på det, idet han nu henvendte sig til mig og sagde: “Selv om det nærmest virker overflødigt, vil vi gerne have lov at sige dig tak for din indsats. Du har med få og præcise midler påvirket os mere grundlæggende, end du formentlig selv er klar over; ja, spørgsmålet er jo netop, om hæren selv er klar over dette. Man kunne også spørge: Vil hæren i sagens natur *nogensinde* kunne blive klar over det?” Igen hørte man korte bifaldende ytringer, hvorpå den øverstbefalende rettede sig direkte mod mig og sagde: “Nu sidder du sikkert og har kun ét brændende spørgsmål til os, nemlig: Vil jeg fortsat være hærens kunstner? Til det vil jeg straks svare: Både ja og nej. Såfremt du selv er indstillet på det, ser vi fra hærens side meget gerne, at vort samarbejde fortsætter. Hæren vil tilbyde, at de nuværende forhold, hverken mere eller mindre, bliver gjort permanente, hvilket altså indebærer, at du til stadighed oppebærer de givne privilegier, mens hæren til gengæld vil kunne betjene sig af dig, som den hidtil har gjort. Men der vil dog ligge en ændring i det forhold, at du ikke længere vil kunne betragte dig som udnævnt af hæren til kunstner. Dette er der to grunde til. For det første er vi i hovedkvarteret nået frem til at opfatte Detaljeringsudvalgets rapport som tentativ og vejledende – som en værktøjskasse, om du vil. Naturligvis vil vi ikke blot kunne benytte disse instrumenter efter forgodtbefindende, og det har vi heller intet ønske om. Tværtimod bør hæren sende det fuldkommen klare signal til Detaljeringsudvalget, at vi værdsætter dets arbejde. I denne sammenhæng må vi for eksempel huske på, hvor ringe udbytte vi havde af Efterretningstjenesten. Men det er altså hærens beslutning, at vort samarbejde med dig ikke længere forudsætter, at du er at betragte som kunstner, ej heller at du selv opererer med en kunstnerisk selvforståelse. Vi er udelukkende interesseret i din aktive tilstedeværelse, hvilket for os indebærer, at du til stadighed arbejder på at definere din adfærd – men på en sådan måde, at den netop ikke bygger på en nøjere udtalt præmis. Når blot bestræbelsen i tilstrækkeligt omfang lader sig artikulere for de øverstbefalende, når dette ønskes, kan du i øvrigt betragte dig selv som stillet fuldkommen frit. Ifølge vores opfattelse er dette, hvad der ligger i Detaljeringsudvalget tæt-åbne form, hvor intet forventes.” Her tav den øverstbefalende, idet han kort kiggede rundt på de øvrige, hvorefter han igen henvendte sig til mig og sagde: “Naturligvis er vi alle meget spændte på at høre, om du finder disse præmisser acceptable, og om vort samarbejde herpå kan fortsætte.” Nu hvilede samtlige øverstbefalendes blikke på mig, hvilket gjorde mig beklemmt i et vist omfang. “Hvis du ønsker et døgn betænkningstid, er det fuldt forståeligt og intet problem,” skyndte den øverstbefalende sig at tilføje. Men efter et par hurtige overvejelser kunne jeg straks drage min konklusion, og jeg sagde: “Jeg vil gerne have lov at takke hæren for den store tillid, som man viser mig med alt dette. Først interesserer man sig for mine ideer og refleksioner, men hele tiden med Detaljeringsudvalgets rapport og dens specifikke konklusion og anbefaling som nødvendig præmis. Herefter når hæren, gennem de øverstbefalendes egne refleksioner og store engagement, frem til at tillægge Detaljeringsudvalgets

rapport netop den status, som den bør have. Og på dette grundlag kan hæren i form af de øverstbefalende nu tilbyde mig et tæt, men åbent samarbejde, hvor intet forventes, og hvor jeg stilles fuldkommen frit, når blot jeg gennem min permanente, aktive tilstedeværelse fortsat arbejder på at definere min adfærd, men på en sådan måde at denne ikke bygger på en nøjere udtalt præmis, for eksempel på ideen om udvikling af kunstnerisk selvforståelse. Jeg kan kun sige, at dette for mig er endog særdeles acceptable præmisser for et samarbejde. Og jeg er sikker på, at hæren hermed vil kunne opnå et resultat, som overstiger det oprindelige mål. Jeg vil i hvert fald gøre mit.” Da jeg endnu en gang havde sagt tak, blev der klappet længe, og nogle soldater kom ind med flasker og glas. Lidt efter blev der også bragt mad ind, og nu spiste og skålede alle i adskillige timer. Det hele sluttede først hen på aftenen, hvor jeg blev ledsaget til mit kvarter af en øverstbefalende og et par soldater. Jeg tror ikke, jeg vil glemme denne dag foreløbig. Nu sidder jeg på sengen igen og kan ikke rigtig beslutte mig for, om jeg skal lægge mig til at sove eller ej. Her er det godt, man har sin dagbog. Ja, kære dagbog, jeg er nu indrullet i hæren på nogle forudsætninger, der af mange sikkert vil blive opfattet som uklare, og af den grund måske direkte forkastelige. Men sådan ser jeg ikke på det. Først og fremmest er det selvfølgelig spændende for mig, at jeg kun har meget ringe fornemmelse af, hvad hæren i grunden ønsker, men at jeg samtidig føler mig fuldkommen tryk ved mig selv og mine ideer. Det er tydeligt, at hæren er i stand til at lade sit tankearbejde operere ud fra mit tankesæt. Selvfølgelig undrer jeg mig over, hvorfor det i starten var så vigtigt for hæren at få inddraget alt det med kunsten. Og selvom det i dag blev fastslået, at jeg ikke længere er udnævnt af hæren til kunstner, kan jeg godt blive grebet af den tanke, at hæren i al hemmelighed arbejder videre efter Detaljeringsudvalgets forskrifter; med andre ord, at man fortsat tilstræber organisk udvikling af kunstnerisk selvforståelse hos mig, men uden mit vidende. Så måske vågner jeg op en dag som kunstner. Vil det medføre en adfærdssændring? Vil det betyde noget for min tankegang? Jeg håber i det mindste, at hæren vil opleve resultatet som brugbart. Det er jo trods alt den, der har valgt at investere i vort tæt-åbne samarbejde, hvor intet forventes.